

*Др Момчило Ђ. Вукићевић, редовни професор
Правног факултета у Новом Саду*

ЕКОЛОШКО ОСВЕШЋИВАЊЕ ЧОВЕЧАНСТВА

Сажетак: Престанком хладног (идеолошког) рата, односно смањењем интензитета локално - регионалних сукоба диљем планете, у последњој декади XX века започиње интензиван процес еколошког освешћивања човечанства. Моторну снагу оваквог коренитог мењања представља сазнање да је еко-систем планете земље угрожен (са) дејством разуђеног сплета разноврсних еколошких проблема чије актуелно, готово галопирајуће, димензионирање и заоштравање доводи у питање (чак) и опстанак људске популације.

Кључне речи: еколошка криза; освешћивање; човечанства нова еко – стратегија савременог друштва; политика уређења, заштите и унапређења животне средине;

Престанком хладног (идеолошког) рата, односно смањењем интензитета локално - регионалних сукоба диљем планете, у последњој декади XX века започиње интензиван процес еколошког освешћивања човечанства. Моторну снагу оваквог коренитог мењања *Homo sapiens* представља сазнање да је еко-систем планете земље угрожен (са) дејством разуђеног сплета разноврсних еколошких проблема чије актуелно, готово галопирајуће, димензионирање и заоштравање доводи у питање (чак) и опстанак људске популације. Речју: алармантна еколошка криза је директно и одлучујуће утицала на све аспекте еколошког освешћивања савременог друштва.

Два су *основна поља* одвијања овог процеса (који у елементима има својства револуционарних помака, тачније праве *еколошке револуције*): комплетна материјална база и већина делова друштвене надградње. Уз то, његови се позитивни утицаји и резултати евидентирају *на свим нивоима живота и рада људи*, тј. у микро - (локално - регионалним), мезо - (националним) и макро-економским (наднационалним, односно континентално-глобалним) размерама.

Уважавајући ову матрицу (одвијања, тј. ефектурања) процеса еколошког освешчавања на преласку из XX у XXI век најпре информативно, у облику аналитичко - синтетичке табеле, наводимо *савремени сплет показатеља* његових *домета* и преосталих (превасходно *квалитативних*) *особености* који ће нам послужити као полазни основ касније објективизације сваког од позитивних помака понаособ.²

ОСНОВНИ ИНДИКАТОРИ ПРОЦЕСА ЕКОЛОШКОГ ОСВЕШЋИВАЊА ЧОВЕЧАНСТВА		
Индикатор	Област	Садржина еко-ефекта
1	2	3
(А) Сфера материјалне базе		
еко-мегатренд	(укупна) друштвена репродукција	укључивање у сплет мегатрендова савременог (индустријског) друштва новог сегмента “Ецо-Ецо” концепта (привредног и општедруштвеног) развоја
еко-стратешка оријентација		проширење сплета глобалних економско-политичких циљева (стратешким одређењем “одрживог” развоја)
еко-критеријум квалитета		афирмација “еколошког својства” као нове (шесте) димензије, тј. компоненте квалитета производа
еко-мерила успешности привређиња		напуштање “класичног” мерила ND per capita у USA Doll., тј. увођење комбинованих комплексних критеријума HDII+ISEW ⁸⁹⁾
еко-образац вредновања оствареног привредног развоја		“екологизација” официјелног каталога Светске банке са обавезним показатељима привредне развијености
еко-концепт привређивања		инаугурација нове пословно-развојне матрице “3Е” (енергија, економија, екологија)
Еко-(стратешки и тактички) третман привреде		издвајање (из опште економске политике нове) еколошке политике

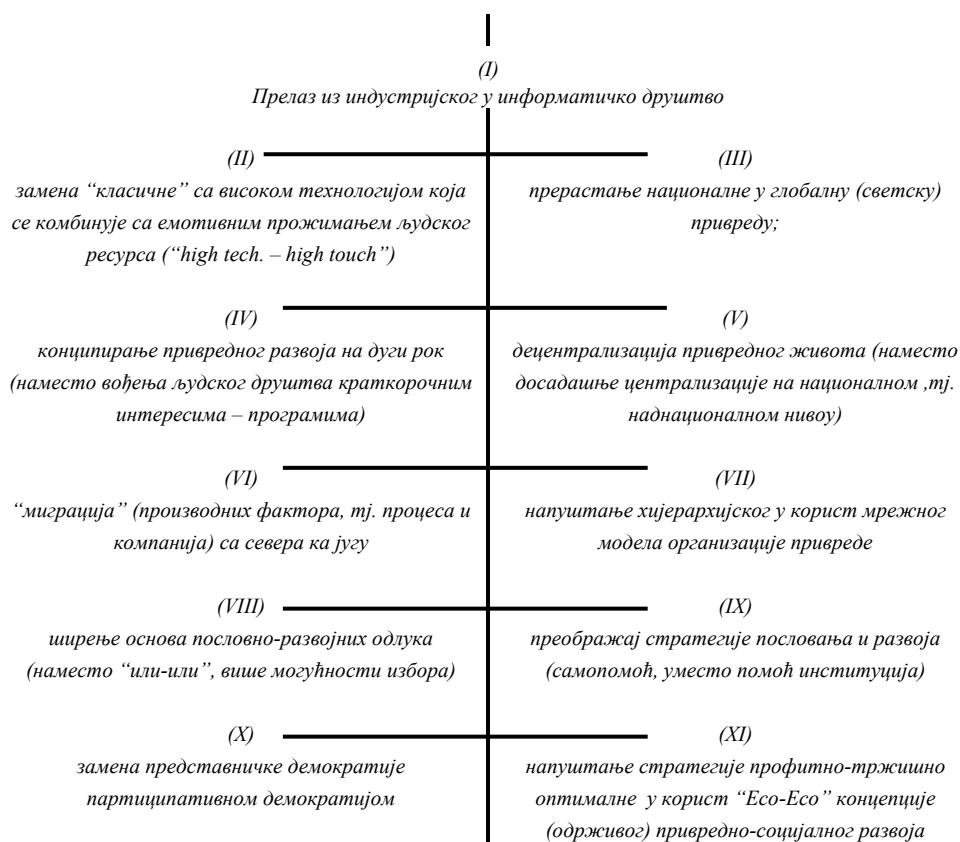
Индикатор 1	Област 2	Садржина ефекта 3
(Б) С ф е р а д р у ш т в е н е н а д г р а д њ е		
квалитативан развој екологије	наука	напореда са (квантитативним) ширењем “породице” еколошких наука, еко-цредо прожима остале научне скупине: # природне науке (заменом механистичког приступа холистичким погледом на свет); # друштвене науке (уграђњом промисли о “Есо-Есо” концепту “одрживог” развоја);
еко-васпитавање	образовање	систематски рад с најмлађим генерацијама (дечијом популацијом) у функцији уградње еко-схватања света у васпитни концепт
еко-образовање		надограђен на еко-васпитавање - Б.2. конституише се систем (основног, средњег и високог) еко-образовања, као и уграђује еко-визија живота у све степене општег образовања
еко-свест	култура	сазревање новог еко-схватања односа Хомо сапиенса према мајци природи-Геи: “добивање” (а не “узимање”) онда и онолико енергије и природних супстанци када и колико су нам потребне за задовољење основних социо-економских потреба
еко-морал		квалитетно нов однос човека према природи заснован на систему норми понашања у складу са природним закономјерностима
еко-култура		уграђеност у животну филозофију схватања човека као мисаоног дела природе који се у пракси испољава као сплет његових уравнотежених интеракција са живим и неживим компонентама биосфере

Индикатор	Област	Садржина ефекта
1	2	3
еко-легислатива	Право	Некада ретки, једнократни и посредни еко-правни акти уступају место комплетним националним, тј. ЕГ-еко-легислативама (комплексним мрежама законских, подзаконских и других докумената којима се уређује животна средина); управо је еко-легислатива-кључни сегмент савремене еколошке политике(А.7.);
право на здраву животну средину (ПЗЖС)		афирмација ПЗЖС као “једра” класичног хексагона природних права са тенденцијом његове трансформације у ново - “модерно” природно право
еко-политика	политика	упоредо и садржински усклађено са афирмацијом посебне секторске економске политике која за објект има комплексну проблематику уређења, заштите и унапређења животне средине (еколошке политике - А.7.) у све облике друштвене политике постепено се уграђују “еко-компоненте”;
“зелени талас”		ово је резултат ширења, афирмације и јачања “зеленог фронта” -мреже невладиних (еколошких и осталих) субјеката који својим алтернативним скуповима уз најважније економске самите (ИМФа, WTOа, UNCTADа) инсистирају на: # еко-варијантама разматраних материјала, тј. # еко-корекцијама завршних акционих докумената, такође, # (“зелене странке”) постепено улазе у националне скупштине , тј. ЕУ парламент све чешће, # прелазећи све чешће из опозиције у владајуће коалиције;

Еко – мегатренд

На заласку индустријске цивилизације XX века у глобалним размерама се искристалисала мрежа мегатрендова⁹² који су реални весници будуће трансформације човечанства у “информатичко-еколошко друштво слободног времена”. Место, улога и значај еко-компоненте у овом законитом процесу су вредни посебне пажње. Осветлимо их кроз објективизацију основних повратних спрега “Есо - Есо” концепта “одрживог” развоја са осталим сегментима мреже глобалних мегатрендова:

Савремене мреже глобалних мегатрендова⁹³

“Есо - Есо” концепт ↔ информатичко друштво

функционално-развојни кредо еко-мегатренда јесте: хитно, радикално и комплетно подруштвљавање комплекса активности уређења, заштите и унапређења животне средине; иницијални корак у том смислу, информативно отварање еко-проблематике (излазак питања стања животне средине, алт. димензија евентуалних еко-инцидената изван режима “строго државне тајне”), представља логичан ефекат преображаја “индустријске цивилизације” XX века у “информатичко-еколошко друштво слободног времена” XXI века; упоредо, конституисање, тј. функционисање снажног, разуђеног и ефикасног еко-информационог система (мониторинга, менаџмента, аудита и других радњи организоване друштвене заједнице у односу на биоту) представља један од кључних елемената савременог механизма еколошке политике.

“Есо - Есо” концепт ↔ висока технологија

замена “класичне” технологије представља једну од директних последица екологизације материјалне (техничко-технолошке) основице производње и привређивања уопште; речју, оба нова атрибута средстава за производњу (“high tech. – high touch”) има-ју дубоки еколошки смисао, тј. хуманизацију односа људи према природи и уносе у њега биоцентрични дух који, између осталог, осим понашања Бонус патер фамаилиас условљава да Хомо сапиенс у екосу види равноправног партнера;

“Есо - Есо” концепт ↔ глобализација привреде

реална чињеница да еколошки проблеми не познају и не признају административне (локалне, регионалне, тј. националне) границе чини их компонентама глобалне привреде;

“Есо - Есо” концепт ↔ дугорочност развоја

независно о ком се еко-проблему ради, његов третман – ублажавање, алт. разрешавање - искључује кратак рок; практично, нови приступ општепривредној проблематици (супротно досадашњој пракси доминације краткорочних интереса и ад хоц решења) инсистира на објективизацији и “лечењу кризних тачака привредног организма” у дугорочном периоду; на тај начин, усклађује се временски период догађања у привреди и природи тако да је “Есо - Есо ” концепт” у потпуности на линији мега-тренда вођења људског друштва интересима - како садашњих, тако и будућих генерација;

“Есо - Есо” концепт ↔ децентрализација привредног живота

активност организоване друштвене заједнице у функцији уређења, заштите и унапређења животне средине- вођена максимумом “размишљати глобално, а (еколошки) делати локално” - практично представља једног од објективних фактора који је иницирао и доказао законитост напуштања централизованог модела економско - политичког приступа привреди и њеном развоју;

“Есо - Есо” концепт ↔ просторна редистрибуција привредног живота

миграција развијеног “Севера” на неразвијени “Југ”, која значи практично и “сеобу” еколошких проблема, директно утиче на пораст значаја оживотворења еколошкостике привреде; овога пута “Есо-Есо” концепт ће омогућити и превентивно деловање људског друштва у сфери уређења, заштите и унапређења животне средине за разлику од досадашње праксе “гашења еко-пожара биоте”;

“Есо - Есо” концепт ↔ мрежног устројство привреде

просторна разуђеност еколошких проблема, сагласно принципу “локалног делања”, квантитативно и квалитативно се боље поклапа са мрежним (него ли са досадашњим хијерхијским) моделом организације привреде;

“Есо – Есо” концепт ↔ систем алтернативних одлука

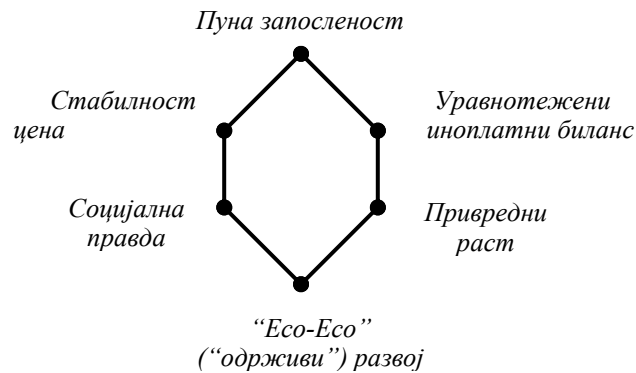
суштини еко-кризе апсолутно више одговара напуштање механизма коначног одлучивања (о привредном развоју), у корист система алтернативних одлука; с обзиром на комплексност њених извора, облика испољавања и, коначно, различитих решења, наглашена могућност избора се може сматрати једним од логичних постулата “Есо-Есо” концепта;

“Есо - Есо” концепт ↔ модел партиципативне демократије

тачка додира посматрана два мега-тренда представља текући процес подруштвљавања уређења, заштите и унапређења животне средине, односно његови битни атрибути: прво, достигнути ниво еко-информисања заинтересоване јавности - становништва; друго, укљученост јавног мњења у процес одлучивања о еко-питањима; коначно, транспарентност еко-лошке политике (посебно еко-легислативе као њеног инструментално-акционог стожера).

Еко - стратешка оријентација

Стожер активног односа модерног друштва према комплексном репродукционом процесу привреде (тј. узрочно - последичном низу његових компоненти - производњи, размени, расподели и потрошњи) представља тзв. чаробни хексагон стратешко - акционих циљева:⁹⁴

у њиховом сплету, еко-стратешка оријентација има посебан статус и важност који се очитују у форми (садржини) њених интеракција са осталих пет компоненти хексагона природних права *Homo sapiensa*:

"Есо-Есо" концепт ↔ пуна запосленост

поштовање еколошког среда да непосредно утиче на све важније аспекте привређивања (па и на ниво економског активирања радно - способног становништва) у смислу њиховог "сни-жавања" у односу на њихов економски оптимум; речју, као стратешко - акциони циљ једино се може поставити "одржива" запосленост; она значи такав ангажман осталих фактора привређивања (средстава за рад, предмета рада - сировина и енергије, тј. капитала) у комбинацији са радном снагом која задовољава социоекономске потребе људи актуелне популације, али не доводи у питање задовољење таквих интереса (и) будућих генерација;

"Есо-Есо" концепт ↔ стабилност цена

уравнотеженост унутрашњег тржишта (његових основних полова - понуде и тражње, тј. њихове "пупчане врпце"- цене роба које су предмет купопродајних послова),представља интерног гаранта"одрживости"- развоја; ту исту улогу у

наднационалном простору, дакле као екстерни гарант, има уравнотежени ино-платни биланс доведен у однос са еко – концептом:

**“Есо-Есо” концепт ↔ уравнотежени ино - платни биланс;
, тј.**

“Есо-Есо” концепт ↔ привредни раст

захваљујући еколошким развоја економије његови реални домети се валоризују комбинованим методом утврђивања дос-тигнутог индекса људског развоја (Human Development Index -HDI) и “одрживог” економског благостања(Index of sustainable Economic Welfare - ISEW); коначно,

“Есо-Есо” концепт ↔ социјална правда

захваљујући укључивању еколошког средa у привређивање продубљује се смисао и домет социјалне правде - она се, наиме, подједнако мора остваривати у простору (за све економске актере), али и у времену (тј. како у садашњој, тако и у односу на будуће генерације).

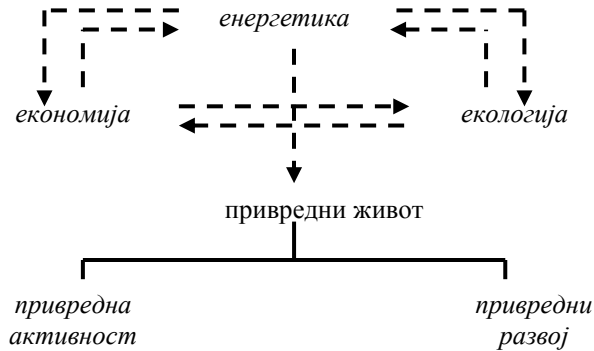
Еко - критеријум квалитета

Савремена цивилизација је под притиском потрошачког друштва “куповине од јутра до вечери” (најчешће ствари које, практично, нису у функцији задовољења социо - економских потреба). У тој потрошачкој деструкцији: све мора да има цену, али може да нема вредност, а квалитет “доброг живота”, тј. “ваљаних ствари” одређен је њиховим лепим изгледом, степеном поузданости, угодношћу коришћења, лакоћом одржавања и нивоом коштања. Увођењем еколошког својства, као “шесте димензије” квалитета, коначно се елиминише негативан утицај производа на животну средину - независно од фазе његовог животног циклуса, тј. да ли се ради о његовој производњи, лагеровању (пре пласмана), продаји, транспорту (до купца) или коначној потрошњи (укључивши и моменат када често и настају највећа загађења, декомпозиције, деградације или чак уништења биоте). Очигледно, еколошко својство реално може и објективно мора бити најважнији критеријум оцене каквоће производа, као и живота *Homo sapiensa*.

Еко–концепт привређивања

Некада неприкосновен образац пословања и развоја привредних субјеката (комбинације енергетске основе и економске надградње доведене у функцију тржишно - профитне оптимализације привређивања) реално је доводио до , готово

потпуног, занемаривања његове еколошке димензије. Речју, по цену жртвовања животне средине - због екстензивног коришћења (дефицитарних, а исцрпљивих) енергетских и минералних ресурса - постигани су позитивни функционални резултати и развојни помаци. Екологизација привређивања, логично, значи корениту промену у пословању - инаугурисана је нова матрица "ЗЕ":

Истовремено, теку (са еко-концептом привређивања и међусобно) усклађени процеси дефинисања нових еко-мерила успешности привређивања, као и конституисања новог еко-образца вредновања оствареног привредног развоја, тачније нових:

Еко-мерила успешности привређивања

Валоризација домета, тј. достигнутог нивоа промена (као израз успешности привређивања) посредством утврђивања висине друштвеног бруто производа (ДБП), алт. националног дохотка (НД) по глави становника у USA Doll. представљала вишеструки анахронизам: (I) оцена је потпуно нереална пошто се иза упросечавања (Ø) крију, мање или веће, социјалне разлике међу становницима; (II) доларски износи за различите земље, које се упоређују, све више замагљују објективну слику јер директно зависе од изразито колебљивих курсева њихових националних валута са USA Doll. који је, уз то, изгубио свој некадашњи монетарно - девизни монопол општег еквивалента; коначно, (III) овакав, изразито упрошћен критеријум директно је супротстављен наглашено комплексном економском бићу привредног организма - речју, није у стању да објективизира његову (не) успешност. Модерна пракса се, стога, све више опредељује за комбинације више

показатеља. Тако се, логично, у њима нашло и више еко - мерила у споју са " класичним " економским критеријумима оцене успешности привређивања.⁹⁵

**Индекс људског развоја
(Human Development Index - HDI)**

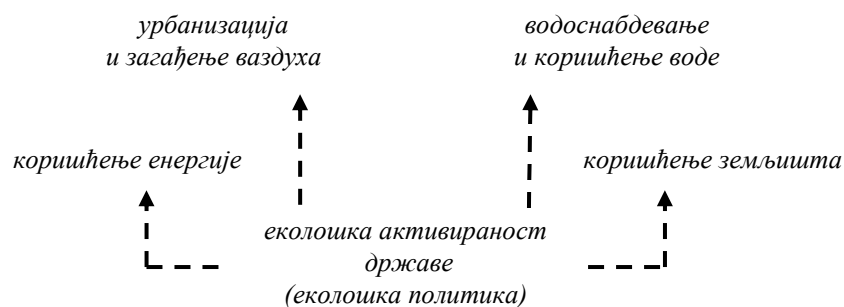
$$HDI = \frac{\text{животни ниво становништва}}{\text{ниво знања популације}} + \frac{\text{фонд средстава за "пристојан живот" становништва}}{\text{ниво знања популације}}$$

**Индекс "одрживог" економског благостања
(Index of sustainable Economic Welfare - ISEW)**

$$ISEW = \text{просечна потрошња становништва} + \text{учешће становништва у расподели НД /ДБП} + \text{издавајања за животну средину}$$

**Еко-образац вредновања
(оствареног) привредног развоја**

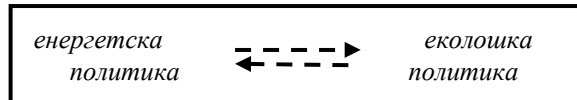
Глобални еколошки индикатори привредног развоја се користе у процени суштине и конкретних ефеката промене укупности привредних делатности - у неком простору (тј. земљи) и у одређеном временском периоду - у специфичној комбинацији са економским показатељима. Њихово дефинисање је (нај) новијег датума, а потекло је од Светске банке. Због њихове (много) бројности они су груписани у пет, релативно равноправних, категорија:⁹⁶

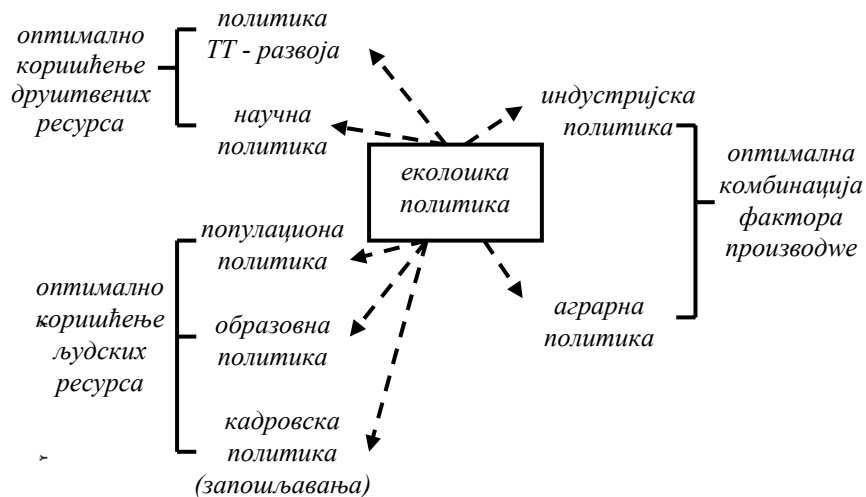
Еко-(стратешки и тактички) третман привреде

Израз и конкретна последица овог аспекта екологазације привреде је почетак вођења посебне (секторске) економске политике, тј. еколошке политике.

Њена превасходну везаност уочљива је за сферу производње, тј. (у њој кључни) проблем оптималне експлоатације енергетско - минералних, односно природних ресурса. У том смислу, она је директно и интеракцијски повезана са енергетском политиком,

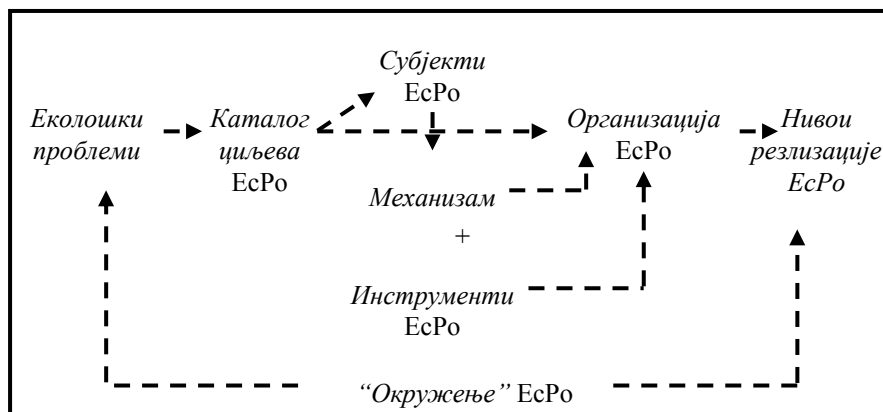

док се њена индиректна корелација са преосталим секторским, односно факторским политикама у сфери производње остварује “обавезним” укључивањем еко - компоненти у њихово економско - политичко ткиво:

Исто тако, споредна инкорпорација еко - одредби нужна је и у посебне (секторске, тј. факторске) политике савременог друштва у преосталим сферама репродукције привреде – од размене, преко расподеле до потрошње.

На крају, логично је “поистовећење” еколошко – политичке (ЕсРо) – са “акционом архитектуром” опште економске политике:

*Momčilo Vukićević, Ph.D., Full Professor
Faculty of Law in Novi Sad*

Raising the Awareness of the Mankind Regarding Ecological Issues

Abstract

After the end of the Cold War, as well as after the intensity of local and regional conflicts worldwide decreased, the last decade of the 20th century was marked by the intensive process of raising the ecological awareness of the mankind. Incentive for this process was the understanding that the ecosystem of our Planet has been endangered by a complex set of ecological problems which rapid growth questions the existence of humanity itself.